

CEYYİD

(جَيِّد)

Sahih hadis anlamında kullanılan
bir hadis terimi.

Sözlükte "iyi, güzel" mânasına gelmektedir. Bir seneddeki zayıf râvileri atmak ve yerlerine zayıf olmayanları koymak suretiyle senedi sağlamlaştırmaya çalışan kimse için "cevvede's-sened" (senedi sağlamlaştırdı) denilmektedir. Hadis terimi olarak ceyyidi bazı muhaddisler *hasen**den üstün ve *sahih**e yakın anlamında kullanmışlardır. Ali b. Medîni, Yahyâ b. Ma'in ve Ahmed b. Hanbel'in "en güvenilir sened" anlamındaki "esahhu'l-esânîd" ifadesini Hâkim en-Nisâbü'nin "ecvedü'l-esânîd" diye nakletmesi, bunun yanında Ahmed b. Hanbel'in "ecvedü'l-esânîd" sözünü İbnü's-Salâh'ın "esahhu'l-esânîd" diye zikretmesi, bu iki âlimin ceyyid ile sahih arasında fark görmediklerini ortaya koymaktadır. Tirmizî'nin hadisleri değerlendirirken sıkça kullandığı "sahih hasen" yerine pek nâdir de olsa aynı anlamda "ceyyid hasen" demesi, onun da sahih ile ceyyid arasında fark görmediği kanaatini uyandırmaktadır. Ancak hadislerin derecesini belirtirken ceyyidi sahih anlamında kullanan muhaddislerin de bu terimi "hasen lizâtihi" mertebesinden yüksek olmakla birlikte sahih derecesine varmamış rivayetler için kullanmayı tercih ettikleri anlaşılmaktadır. Nitekim İbn Hacer el-Askalânî, Ahmed b. Hanbel'in *el-Müsned*'ini genel olarak değerlendiren bazı kimselerin eserdeki bütün hadisleri sahih kabul etmekle yanıtlıklarını, bu hadislerin çoğunu ceyyid saymanın daha doğru olduğunu söylemektedir.

Dinde delil olmaya elverişli hadisleri sahih ve hasen terimleriyle ifade eden muhaddisler, bu mânayı değişik tabirlerle vermek düşüncesiyle, lügat bakımından aynı anlama gelen *ceyyid*, *mücevved*, *sâbit* ve *kavî* gibi kelimeleri kullanmışlar, hadis kitaplarını değerlendirirken söyledikleri *ceyyid*, *cevdet*, *ecved* gibi kelimelerle de senedlerin sağlamlığını kastetmişlerdir. Nitekim Nesâî, "Bütün bu kitapların içinde Buhârî'ninkinden daha ceyyidi yoktur" derken *el-Câmi'u's-şahîh*'teki hadislerin sağlamlık senedlerle rivayet edildiğine işaret etmek istemiştir (bk. İbn Hacer, *Tehzîbü't-Tehzîb*, IX, 49).

Ceyyid kelimesinin güvenilir râviler hakkında "ceyyidü'l-hadîs" şeklinde kullanıldığı da görülmektedir. Ancak Zehe-

bî, İrakî ve Sehâvî'nin bununla kendi ölçülerine göre *ta'dîl*'in sonuncu basamağında yer alan râvileri kastettikleri bilinmektedir. Buna göre kendileri "ceyyidü'l-hadîs" denilen râvilerin rivayetleri delil olmaya elverişli bulunmamasına beraber başka senedlerle gelip gelmedikleri araştırılmak üzere yazılabilir (bk. İ-TİBAR). Râvinin *adâlet** bakımından kursosuz bir kimse olduğunu belirtmek üzere bu terimin "ceyyidü'l-ma'rife" şeklinde kullanıldığı da olmuştur.

BİBLİYOGRAFYA :

Hâkim, *Ma'rîfetü 'ulümü'l-hadîs*, s. 54; İbnü's-Salâh, *'Ulümü'l-hadîs*, s. 16; Nevevî, *İrşâdü'tullâbi'l-hakâ'ik* (nşr. Abdülbârî Fethullah), Medine 1408/1987, I, 112-113; İbn Hacer, *Ta'cîlü'l-menfe'a*, Haydarâbâd 1324, s. 6; a.mlf., *Tehzîbü't-Tehzîb*, IX, 49; Süyûtî, *Tedribü'r-râvî*, I, 177-178; Tehânevî, *Kavâ'id ft 'ulümü'l-hadîs* (nşr. Abdülfettâh Ebû Gudde), Beyrut 1392/1972, s. 116; Leknevî, *er-Ref'ue't-tekmîl*, s. 158; *Tecrid Tercemesi*, I, Mukaddime, s. 249, 266-267, 393; Subhî es-Sâlih, *Hadîs İlimleri ve Hadîs İstihlaları* (trc. M. Yaşar Kandemir), Ankara 1973, s. 134-135; Talât Koçyiğit, *Hadîs İstihlaları*, Ankara 1985, s. 80.

M. YAŞAR KANDEMİR

CEZA

(الجزاء)

İnsanların fiil ve davranışlarının dünyada veya âhiretteki karşılığı anlamında kelâm, suçluya uygulanacak maddî ve mânevî müeyyide anlamında fıkıh terimi.

Sözlükte isim olarak "bir şeyin bedeli ve karşılığı", masdar olarak da "iyi veya kötü olan bir fiil ve davranışın tam ve yeterli karşılığını vermek" anlamına gelir. İslâm literatüründe cezanın terim olarak biri genel, diğeri özel olmak üzere başlıca iki mânada kullanıldığı görülür. Sözlük anlamıyla da bağlantılı olan genel anlamda ceza, dünyevî veya uhrevî mahiyette özendirici veya caydırıcı müeyyideden ibarettir. Özel anlamda ise dünyada hukuk düzeni tarafından suçluya uygulanacak maddî ve mânevî müeyyideyi ifade eder. Bu mânadaki cezayı Arap dilinde *ukûbet* kelimesi, ceza hukukunda ise *el-fikhü'l-cinâî* veya *et-teşfirü'l-cinâî* terimleri karşılamaktadır.

İslâm dini iman, ibadet, muâmelât ve ahlâk alanlarındaki prensiplerin uygulanmasını sağlamak, bunlarla ilgili emir ve yasakların ihlâlini önlemek, ferdî ve içtimaî hayatı bütün yönleriyle islah etmek amacıyla gerek dünya gerekse âhîret hayatına yönelik olarak birtakım özen-

dirici veya caydırıcı tedbirler almıştır. Bu tedbir ve müeyyidelerin tamamı ceza kavramının kapsamı içindedir.

Ceza kelimesi türevleriyle birlikte Kur'-ân-ı Kerîm'de 100'ü aşkın âyette geçmekte (bk. M. F. Abdülbâkî, *Mu'cem*, "czy" md.), aynı mahiyette olmak üzere muhtelif hadislerde de kullanılmaktadır (bk. Wensinck, *Mu'cem*, "czy" md.). Çeşitli âyet ve hadislerde, Allah'ın bazı kimselere işledikleri günahların cezası olarak dünyada birtakım felâket ve musibetler verdiği bildirilmekte (meselâ bk. el-En'âm 6/49; el-A'râf 7/136; Tâhâ 20/124; ez-Zümer 39/25-26; Tirmizî, "Tıb", 35), kişinin iyi amelleri sebebiyle de günahlarının sebaba çevrileceği haber verilmektedir (Hüd 11/114; el-Furkân 25/70).

Cezada esas olan, işlenen fiil ile verilecek karşılık arasında mâkul bir denge bulunmasıdır. Başka bir ifadeyle taat veya mâsiyete verilecek karşılığın yapılan fiile denk ve dolayısıyla âdil olması gerekir. Naslarda mâsiyet ve suçların ancak misliyle cezalandırılacağı haber verilerek (bk. el-Bakara 2/194; el-En'âm 6/160; eş-Şûrâ 42/40; Buhârî, "İmân", 31; Müslim, "İmân", 205-207) denklik (misliyet) esasının daha ziyade azap konusuna önem taşıdığına dikkat çekilmiştir. Bununla birlikte bazı günahlara kat kat ceza verileceği bildirilmişse de bu husus cezada denklik esasına itiraz etmemektedir. Zira konu ile ilgili âyetler incelendiğinde, kendilerine kat kat ceza verilecek kimselerin inkâra veya günahlara ön ayak oldukları, bu konuda liderlik yaptıkları, yahut mevkileri itibarıyla güzel davranışlarda bulunmaları gerekirken bunu yapmayıp fiilleriyle diğer insanlara kötü örnek teşkil ettikleri görülür (bk. el-A'râf 7/38; Hüd 11/19-20; el-Ahzâb 33/30). Söz konusu kişilere kendi fiilleriyle birlikte işlenmesine sebep oldukları günahlardan dolayı da ceza verileceğinden denklik prensibi zedelenmiş olmaz (Mâtürîdî, *Te'vilât*, vr. 522^a). Âyetler, "mükâfat" mânasındaki cezada denkliğin gerekli olmadığını, güzel bir fiilin en az on misliyle mükâfatlandırılacağını, hatta bu konuda bir üst sınırın bulunmadığını bildirmektedir (el-Bakara 2/261; el-En'âm 6/160). Söz konusu fazlalığın kişinin niyet ve ihlâsına bağlı olarak artabileceği; riya, şirk ve iyilikleri başa kakma, maddî karşılık bekleme gibi durumlar olmadığı takdirde ilâhî mükâfat ve lutfun sınırsız olabileceği kabul edilmektedir (Mâtürîdî, *a.g.e.*, vr. 239^b-240^a, 540^a; bu görüşü destekleyen Ammâr b. Yâsir rivayeti için bk. *Müsned*, IV, 321).